AVESTITA, THE SATAN'S WING. THE ROMANIAN VARIANTS

(Abstract)

The analysis of the Romanian manuscript versions of the legend of *Avestiţa* from the stock of the Library of the Romanian Academy in Bucharest, and of the printed ones as well, has revealed that this apocryphal text, despite having a longer history than the *Legend of Saint Sisoe*, reached our territory later (the earliest known version dates from 1752). Due to its more reduced length, however, the legend of *Avestiţa* may be more easily considered as an amulet, spreading in a far greater number of samples (approximately 60, compared with 20 variants of the *Legend of Saint Sisoe*). We have noticed the existence of a primary variant, from which two types of versions split, called "Avestiţa-Sisoe" and "Avestita" respectively, depending on the inclusion or non-inclusion in the text of Saint Sisoe as a secondary character. The hypothesis advanced here, according to which the translation model followed by the legend of *Avestiţa* was based on a source of Slavic origin, most probably a print dating from the 17th or 18th century, remains to be confirmed by future studies.

Cuvinte-cheie: apocrif, *Avestiţa*, redacţii româneşti.
Keywords: apocryphal, *Avestiţa*, Romanian variants.

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan–Al. Rosetti", Bucureşti, Calea 13 Septembrie nr. 13

Cristinel Sava

CUVÂNTUL LUI IPOLIT ÎN LITERATURA ROMÂNEASCĂ VECHE. VERSIUNEA PRESCURTATĂ

1. INTRODUCERE

În articolul de faţă, vom descrie pe scurt un text apocrif necunoscut până în prezent în literatura românească. Titlul[1] sub care apare în manuscrisele studiate este: *Cuvânt a sfântului sfinţit mucenic Ippolit, papa de Roma, pentru sfârşitul lumii şi pentru Antihrist şi pentru a doao venire a Domnului nostru Isus Hristos*. Se întâlneşte în şapte manuscrise din colecţia de manuscrise româneşti a Bibliotecii Academiei Române, în două versiuni. Aici, ne vom opri asupra versiunii prescurtate, întâlnită în patru din cele şapte manuscrise.

2. *CUVÂNTUL LUI IPOLIT*, SCURT ISTORIC[2]

Cuvântul lui Ipolit reprezintă o omilie scrisă în limba greacă, transmisă sub numele lui Hipolit, cu titlul *Τοῦ μακαριωτάτου Ἱππολύτου ἐπισκόπου καὶ μάρτυρος*

[1] Acesta este titlul care apare în manuscrisele aparţinând versiunii integrale; pentru titlul versiunii prescurtate, vezi *infra* §3.1.

[2] Informaţiile legate de această omilie atribuită lui Hipolit sunt preluate din sinteza extrem de bine realizată a lui Bădiliţă, *Metamorfozele*, p. 255–259. De aici înainte, pentru economia expunerii, ne vom referi la autorul acestui text apocrif drept Pseudo-Hipolit.

BDD-A1630 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:28 UTC)

λόγος περὶ τῆς συντελείας τοῦ κόσμου καὶ περὶ τοῦ Ἀντιχρίστου καὶ εἰς τὴν δευτέραν παρουσίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ (în latină, *Beatissimi Hippolyti episcopi et martyris oratio de consummatione mundi ac de Antichristo et secundo adventu Domini nostri Iesu Christi*, prescurtat *De consummatione mundi*), realizată, probabil, la sfârşitul secolului al IV-lea[3]. Tratatul cunoaşte două ediţii moderne, una în PG 10, col. 901–952, cealaltă în Bontwesch şi Achelis, *Hippolytus Werke*, p. 287–309. În PG este reprodusă o ediţie tipărită în 1556 la Paris, în limba greacă, alături de traducerea latinească din 1557 a lui Joannes Picus[4].

Deşi în ţările române nu s-a bucurat de o circulaţie prea mare (dovadă stând cele numai şapte manuscrise existente, dintre care cele patru de care ne ocupăm aici nu au părăsit Mănăstirea Bistriţa, Ţara Românească), pe alte meleaguri textul lui Pseudo-Hipolit a avut o circulaţie mai largă, pătrunzând chiar şi în literatură. Astfel, unul din visele lui Francisco de Quevedo (*Sueño de juicio final*, scris în 1606) porneşte de la lecturarea acestui text[5], autorul mărturisind că a avut visul respectiv după ce a adormit citind din „cartea Fericitului Hipolit despre sfârşitul lumii şi despre a doua venire a lui Hristos”[6].

Mai trebuie reţinut faptul că textul lui Pseudo-Hipolit este o sinteză în care se întâlnesc mai multe tradiţii, iar una dintre acestea e reprezentată de un text al adevăratului Hipolit, tratatul *De Antichristo*, din care textul nostru a preluat aproximativ o treime[7].

3. VERSIUNEA PRESCURTATĂ A *CUVÂNTULUI LUI IPOLIT* ÎN LIMBA ROMÂNĂ

3.1. În literatura română veche, acest text cunoaşte două versiuni: una integrală (prezentă numai în manuscrisele moldoveneşti, trei la număr – ms. 4241 BAR, ms. 5385 BAR şi ms. 1536 BAR –, reprezentând o traducere a lui Vartolomeu Măzăreanu [ms. 4241 BAR] şi două copii după aceasta) şi una prescurtată (prezentă numai în manuscrisele munteneşti, patru la număr, copiate în Mănăstirea Bistriţa). Toate manuscrisele, din ambele versiuni, datează aproximativ din secolul al XVIII-lea[8].

[3] Datarea tradiţională (cf. Andrei, *De Antichristo*, p. 89) este una destul de imprecisă (sec. al VI-lea – al IX-lea). Studii relativ recente (precum García Romero, *El Anticristo*, p. 34, sau Norelli, *Ippolito*, p. 35, 55, 57) au reţinut ca dată sec. al IX-lea. Însă, pe baza identificării trăsăturilor Antihristului-diavol din textul lui Pseudo-Hipolit în activitatea şi personalitatea lui Iulian Apostatul, Gennari, *Aspetti*, a propus ca dată sfârşitul sec. al IV-lea (380–400 d.Hr.). La această dată s-au mai raliat Andrei, *De Antichristo*, şi Bădiliţă, *Metamorfozele*.

[4] PG 10, col. 903. Ediţia în greacă din 1556 este îngrijită şi emendată de acelaşi Joannes Picus.

[5] Cf. de Quevedo, *Sueños*, p. 43, nota 4. Este interesant că acest fapt se produce la numai 50 de ani distanţă de la ediţia publicată în 1556–1557 în greacă şi latină.

[6] *Ibidem*, p. 43.

[7] Cf. Andrei, *De Antichristo*, p. 89 şi Gennari, *Aspetti*, p. 71.

[8] Cf. Ştrempel, *Catalogul*, vol. 1, p. 361; vol. 2, p. 169, 299, 300, 328; vol. 3, p. 388; vol. 4, p. 286. Ms. 2102 BAR, aparţinând redacţiei prescurtate, este singurul care datează de la începutul secolului al XIX-lea, din anul 1801, în timp ce ms. 2513 BAR datează fie de la începutul sec. al XVIII-lea (Ştrempel, *Catalogul*, vol. 2, p. 299), fie de la sfârşitul sec. al XVII-lea (Ştrempel, *Copişti*, p. 208).

BDD-A1630 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:28 UTC)

Versiunea integrală face obiectul unui alt studiu care urmează a fi publicat, de aceea în articolul de față ne vom opri doar asupra versiunii scurte.

Încă din titlu, se remarcă o diferență față de versiunea integrală, şi anume omisiunea sintagmei „sfântului sfințit mucenic", titlul, în versiunea prescurtată, fiind *Cuvântul lui Ipolit, Papa al Romei, pentru sfârşitul lumii şi pentru Antihrist şi pentru a doua venire a Domnului nostru Isus Hristos*. Omisiunea respectivă are reflex în plan textual, fiind un indiciu al unei versiuni diferite. Textul acestei versiuni cuprinde doar fragmentele pe care Pseudo-Hipolit le-a împrumutat din tratatul lui Hipolit *De Antichristo*.

3.2. Textul versiunii prescurtate începe cu prezentarea şi explicația a două viziuni biblice: visul pe care l-a avut împăratul Nabucodonosor, în care împărățiile lumii sunt reprezentate prin intermediul părților din metale diferite ale unei statui imense, şi viziunea profetului Daniel despre aceleaşi împărății, prezentate de data aceasta sub înfățişarea unor fiare (capitolele II şi VII din Daniel). Astfel, capul de aur al statuii şi fiara ce semăna cu un leu reprezintă Babilonul, împărăția lui Nabucodonosor; pieptul cu brațele de argint şi fiara ce semăna cu un urs reprezintă perşii; coapsele de aramă şi fiara ce semăna cu un pardos reprezintă grecii; iar picioarele de fier şi fiara a patra, cu dinți de fier şi gheare de aramă, reprezintă Imperiul Roman. Apoi, cele 10 degete de la picioare ale statuii sunt echivalate cu cele 10 coarne ale fiarei a patra, dintre care urma să se ridice un corn, identificat cu Antihristul. Partea aceasta începe cu un fragment din textul biblic al cărții lui Daniel (capitolul II, versetul 31): „Deci ce au zis prorocul lu Navăhodonosor împărat: «Vedeam, zice, o, împărate, şi iată un chip mare sta înaintea feții tale al căruia capul îi era de aur, brațele lui şi umerile de argint, pânte<ce>le şi coapsele de aramă, pulpele, fluerile de hier, picioarele o parte oarecarea de hier şi alta de lut»" (ms. 2513 BAR, 233^{v}/4–11) şi se încheie cu o serie de întrebări retorice adresate cititorilor: „Oare vezi cum au tâlcuit Daniil putearnicului împărat Navăhodonosor? Oare vezi cum au arătat toate mădulările trupului acelui chip? Dară înțeles-ați cum ne-au spus noao mai nainte de ceale 4 fieri ce eşiia din marea?" (ms. 2513 BAR, 235^{v}/15–20).

Ajungând la persoana Antihristului, autorul textului trece la descrierea acțiunilor acestuia. Prezintă mai întâi prorociile biblice despre Antihrist şi despre Hristos: prorocia lui Iacov (*Facerea* XLIX, 8–10, 16–17) cu privire la doi din fiii săi – Iuda (din care urma să se tragă Hristos) şi Dan (din care urma să se tragă Antihristul); prorocia din *Ieremia* VIII, 16, despre faptul că întreg pământul se va cutremura de tropăitul cailor lui Dan; şi prorocia pe care o face Moise despre tribul daniților, asemănându-l cu un pui de leu (*Deuteronomul* XXXIII, 22). Pentru a nu stârni confuzie în mintea cititorilor privind simbolul puiului de leu (leul fiind folosit ca imagine pentru Hristos), autorul porneşte o serie amplă de paralele între Hristos şi Antihrist, arătând că „întru toate va să să aseamene Satana[9] fiiului lui

[9] Confuzia între Antihrist şi diavolul/Satana este foarte pronunțată la Pseudo-Hipolit (Bădiliță, *Metamorfozele*, p. 256), aceasta fiind una dintre deosebirile față de tratatul lui Hipolit *De Antichristo*. Dacă în tratatul original al lui Hipolit, cei doi sunt individualități distincte, la Pseudo-Hipolit, cei doi

BDD-A1630 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:28 UTC)

Dumnezeu" (ms. 2513 BAR, 237[r]/10–11): Hristos va fi leu, leu va fi şi Antihristul; Hristos va fi blând ca un miel, şi Antihristul se va arăta la fel de blând; ambii vor fi circumcişi; Hristos a trimis apostoli, Antihristul va trimite apostoli mincinoşi; Hristos a adunat oamenii la el, şi Antihristul va aduna oameni la el; Hristos a avut propriul semn (crucea), şi Antihristul va avea propriul semn; Hristos s-a arătat în chip omenesc, născându-se din naţiunea evreiască, şi Antihristul se va arăta în chip omenesc, născut fiind din aceeaşi naţiune; Hristos şi-a numit trupul biserică, în timp ce Antihristul va zidi o biserică de piatră în Ierusalim. Această a doua parte începe de la fraza: „Dup<ă> aceasta, şi ceale ce sânt zise pentru Antihrist nu vom ascunde, ci din cât ne va fi cu putinţă, pentru proroc şi cu Scriptura, vom spune înşelăciunea şi călcarea lui de leage carea va fi peste toată lumea" (ms. 2513 BAR, 235[v]/20–236[r]/2) şi se încheie la fraza: „Şi alte înşelăciuni ale lui arătate sânt celor ce vor avea priceapere" (ms. 2513 BAR, 237[v]/6–7).

Urmează un scurt pasaj în care sunt comparate cele două veniri ale lui Isus Hristos: prima venire de la începutul erei creştine şi a doua venire la sfârşitul timpului. Autorul scoate în evidenţă diferenţele dintre cele două evenimente. Pasajul începe cu fraza: „Pentru că de amândoao venirile lui Hristos ne-am învăţat a scrie" (ms. 2513 BAR, 237[v]/8–9) şi se încheie cu fraza: „Şi adică la venirea lui cea dintâiu avea mergătoriu înnainte pre Ioan Botezătoriul, iar la a doao venire, când va veni cu slavă şi cu puteare multă, va avea pre Enoh, pre Ilie şi pre Ioan Bogoslov" (ms. 2513 BAR, 237[v]/14–19).

Menţionarea celor trei profeţi (Enoh, Ilie şi Ioan Teologul)[10] îi prilejuieşte autorului adăugarea unui pasaj care conţine o profeţie a proroculuí biblic Daniel despre săptămâna la mijlocul căruia vor înceta jertfele (*Daniel* IX, 27), profeţie pe care autorul o aplică activităţii celor trei profeţi menţionaţi mai sus. Aceşti proroci vor încerca, prin predicarea lor timp de 1260 de zile, să-i facă pe oameni să se pocăiască, vor avea putere asupra ploii, a apelor şi a pământului, însă în cele din urmă vor fi ucişi de Antihrist, care va deveni extrem de trufaş. Pasajul începe cu fraza: „Şi ia vezi iubirea de oameni a stăpânului, că şi în vremile ceale de apoi nu lasă neamul omenesc făr' de proroc, ci şi atunci îi miluiaşte şi trimite către noi pre acei învăţători ca să ne întoarcă şi să ne spue de venirea acelui înşelătoriu" (ms. 2513 BAR, 237[v]/19–238[r]/3) şi se încheie cu fraza: „…după aceaia să va înălţa cu gândul şi va începe a să mări şi a să slăvi ca un Dumnezeu şi alte pedepse multe va face pân' la sfârşitul cuvântului" (ms. 2513 BAR, 238[v]/12–15).

Ultimul pasaj din textul nostru se ocupă de misteriosul număr 666, căruia autorul îi potriveşte mai multe nume care ar putea fi cuprinse la nivel simbolic în suma aceasta. Pasajul începe cu fraza: „Şi cei pecetluiţ<i> ai lui la frunte şi la mâna

se contopesc în unul şi acelaşi personaj, un Antihrist-diavol, pasajele care fac referire la acest personaj folosind ca sinonimi cei doi termeni: Antihrist şi diavolul, după cum se observă şi în exemplul citat din ms. 2513 BAR, 237[r]/10–11.

[10] Aceasta este o altă diferenţă faţă de tratatul hipolitan despre Antihrist, care îi menţiona doar pe primii doi profeţi (cf. Bădiliţă, *Metamorfozele*, p. 257).

BDD-A1630 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:28 UTC)

dreaptă sânt la număr 666" (ms. 2513 BAR, 238^{v}/15–16) şi se încheie cu ultima frază a textului: „Şi după aceaia să va sfârşi ca un înşelătoriu" (ms. 2513 BAR, 239^{r}/1–2).

Pe scurt, structura textului este următoarea:

1. Visul împăratului Nabucodonosor şi viziunea profetului Daniel, combinate şi explicate împreună.

2. Descrierea acțiunilor lui Antihrist.

2.1. Prorocii despre Antihrist.

2.2. Antihrist Îl imită întru totul pe Hristos.

3. Comparație între cele două veniri ale lui Hristos.

4. Prorocia lui Daniel despre profeții care vor premerge celei de-a doua veniri a lui Hristos.

5. Uciderea profeților de către Antihrist şi înălțarea acestuia.

6. Numărul 666 şi interpretarea lui.

3.3. Versiunea prescurtată se întâlneşte în patru manuscrise, toate din colecția Bibliotecii Academiei Române: ms. 2513 BAR, ms. 2516 BAR, ms. 2596 BAR şi ms. 2102 BAR.

Ms. 2513 BAR, cel mai vechi din cele patru, este un miscelaneu de 306 file (numerotație modernă), de dimensiunile 20,5 × 15 cm. Textul *Cuvântului lui Ipolit* este cuprins între f. 233^{v} şi f. 239. Este urmat şi precedat de fragmente de pateric. Copist este ieromonahul Serafim, care se semnează în criptogramă în diverse locuri: f. 1, 111^{v}, 169, 197^{v}, 215, 228, 253, 283 şi 294. După cum am văzut mai sus (nota 8), miscelaneul a fost datat fie la începutul sec. al XVIII-lea, fie la sfârşitul sec. al XVII-lea. Locul copierii manuscrisului este Mănăstirea Bistrița (cf. însemnarea de la f. 228: „Smeritul întru ieromonahi, chir Serafim, eclisiarh ot Bistrițî"), unde şi rămâne, conform unei însemnări scrise de altă mână la f. 1–15: „Acest *Otăcinic* iaste al sfintei Mănăstiri Bistriții, unde să cinstéşte şi să prăznuiaşte hramul Adormirii Născătoarii de Dumnezeu şi să odihnesc moaştele preacuviosului părintelui nostru Grigorie Decapolit." Textul începe, după cum aminteam la §3.2, cu un fragment din capitolul II al cărții lui Daniel.

Ms. 2516 BAR este un miscelaneu de 368 de file (numerotație modernă), de dimensiunile 21,5 × 15,5 cm. Textul nostru se întinde de la f. 253 până la f. 257^{v}. Este precedat, ca şi în cazul manuscrisului anterior, de fragmente de pateric. Copistul manuscrisului este ieromonahul Ilarion, de la aceeaşi Mănăstire Bistrița (f. 365). În privința datării, cea mai veche însemnare este din anul 1736 (f. 10), când – se specifică – miscelaneul a fost dat „bésericii din peşteră, hramul Sfinții îngeri", ceea ce înseamnă că îl putem data la începutul sec. al XVIII-lea. La 15 decembrie 1789, manuscrisul era tot în mănăstirea Bistrița (f. 368). Textul începe la fel ca în ms. 2513 BAR.

Ms. 2596 BAR este un miscelaneu voluminos, de 533 de file (numerotație modernă), cu dimensiunile 31 × 20 cm. Textul *Cuvântului lui Ipolit* este inserat între f. 394 şi f. 397, urmat de un alt text despre Antihrist, *Cuvântul sfântului Efrem pentru Antihrist*. Grupajul acesta de scrieri escatologice este încadrat de vieți de

BDD-A1630 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:28 UTC)

sfinți. Copistul manuscrisului este un ieromonah pe nume Ilarion, proigumen al Mănăstirii Bistrița. Nu ştim dacă este vorba de acelaşi Ilarion care a copiat ms. 2516 BAR, dat fiind că există o serie de diferențe inexplicabile între cele două manuscrise (pentru care, vezi mai jos §4). În ce priveşte datarea, putem stabili că textul *Cuvântului lui Ipolit* a fost copiat între 4 iunie 1745 (conform unei însemnări de la f. 207) şi 24 octombrie 1745 (conform însemnării de la f. 411^{v}). Filele 244–245^{v} (care cuprind copilăria sfântului Onufrie) sunt copiate de Ioachim Bărbătescu (copistul ms. 2102 BAR) şi ataşate ulterior miscelaneului[11].

Spre deosebire de cele două manuscrise anterioare, textul are un adaos inițial. Dacă textul mss. 2513 BAR şi 2516 BAR începea de la *Daniel* II, 31 (direct răspunsul pe care îl dă Daniel împăratului Nabucodonosor), textul acestui manuscris începe de la primul verset al capitolului („Î<n> anul al doilea al împărăției lui Navahodonosor împărat, au văzut împăratul Navahodonosor un vis şi foarte s-au spăimântat…"), punând astfel în context un text care, altfel, începea destul de abrupt (chiar cu o conjuncție concluzivă). Pasajul inserat nu este foarte mare (o coloană, textul fiind scris pe două coloane).

Ms. 2102 BAR este cel mai recent dintre manuscrisele familiei, un miscelaneu de 419 file (numerotație modernă), de dimensiunile 30 × 20 cm. Textul nostru este inserat la filele 361^{v}–365, urmat, ca şi în cazul ms. 2596 BAR, de *Cuvântul sfântului Efrem pentru Antihrist*, ambele încadrate de cuvinte monahale şi fragmente de pateric. Este copiat de ieromonahul Ioachim Bărbătescu şi finalizat în 1802 (f. 413^{v}). La f. 233^{v} găsim o însemnare din timpul redactării miscelaneului: 11 ianuarie 1801. Compilarea întregului miscelaneu a durat probabil cel puțin doi ani, după cum reiese din cele două însemnări, dar şi din mărturisirea copistului (f. 413^{v}) că prima jumătate a manuscrisului a fost alcătuită după moartea soției, până să fie chemat la Mănăstirea Bistrița. Venind aici, a finalizat şi cea de a doua jumătate (în care se cuprinde şi *Cuvântul lui Ipolit*). E probabil ca a doua jumătate să fi fost alcătuită între 11 ianuarie 1801 (dată aflată aproximativ la jumătatea manuscrisului) şi 1802 (data însemnată la final). Data de începere a celei de-a doua jumătăți a miscelaneului este confirmată şi de o însemnare din ms. 2596 BAR, la sfârşitul celor două file scrise de el şi inserate în respectivul manuscris, unde notează data de 24 aprilie 1801. Prin urmare, probabil că în jurul acestei date Ioachim Bărbătescu a intrat în contact cu textul nostru conținut în ms. 2596 BAR, text pe care l-a copiat mai apoi în ms. 2102 BAR.

Ms. 2102 BAR conține acelaşi adaos ca şi ms. 2596 BAR, încă o dovadă că a fost copiat după acest manuscris.

4. FILIAȚIA MANUSCRISELOR

În ce priveşte filiația manuscriselor, este clar că ms. 2102 BAR a fost copiat după ms. 2596 BAR. Acesta, la rândul lui, a fost copiat după ms. 2513 BAR, şi nu

[11] Cf. Ştrempel, *Catalogul*, vol. 2, p. 329.

BDD-A1630 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:28 UTC)

după ms. 2516 BAR. Când afirmăm acest lucru, ne bazăm pe următoarele considerente:

• Ms. 2513 BAR are o însemnare marginală la f. 236^{r}, între rândurile 3 şi 4, scrisă cu cerneală roşie: „statul dintâiu”; ms. 2516 BAR nu conţine această notă, nici marginal, nici în cadrul textului; ms. 2596 BAR conţine această notă în rând cu textul, scrisă tot cu roşu (f. 395^{v}/23; e posibil să fi fost pusă tot ca notă, având în vedere că acolo se termina paragraful şi rămânea spaţiu liber). Acesta este argumentul principal în stabilirea filiaţiei propuse de noi: dacă ms. 2596 BAR ar fi copiat după ms. 2516 BAR, întreruperea în apariţia notei respective este inexplicabilă.

• Ms. 2513 BAR şi ms. 2596 BAR se încheie cu propoziţia: „Şi după aceaea să va sfârşi ca un î<n>şălătoriu.” Ms. 2516 BAR conţine un adaos la această propoziţie: „Şi după acea să va sfârşi ca un înşălătorriu **rău**.”

Dificultăţi de stabilire a filiaţiei întâmpinăm în privinţa celor două manuscrise care nu sunt datate exact (ms. 2513 BAR şi ms. 2516 BAR). Care din ele este mai vechi şi care a fost copiat după celălalt? Dacă ms. 2516 BAR ar sta la baza ms. 2596 BAR (după cum am fi tentaţi să credem, dat fiind că ambele sunt copiate de un „Ilarion ieromonah”), cum explicăm diferenţele atât de marcante dintre cele două manuscrise: adaosul iniţial din ms. 2596 BAR (pasajul din capitolul II al cărţii lui Daniel), adaosul final din ms. 2516 BAR (adjectivul „rău”) şi absenţa notei marginale din ms. 2516 BAR, dar prezenţa ei în ms. 2596 BAR?

Deoarece nu avem încă răspunsuri la întrebările de mai sus, aspectele respective urmând a fi clarificate de cercetări ulterioare, vom da doar o filiaţie parţială:

***Filiaţia manuscriselor aparţinând variantei prescurtate a* Cuvântului lui Ipolit**

* ms. 2516 BAR (Ilarion, Mănăstirea Bistriţa, ante 1736)

ms. 2513 BAR (Serafim, Mănăstirea Bistriţa, sf. sec. XVII/începp. sec. XVIII) — * ms. 2516 BAR (Ilarion, Mănăstirea Bistriţa, ante 1736)

ms. 2596 BAR (Ilarion, Mănăstirea Bistriţa între 4 iunie şi 24 oct. 1745)

ms. 2102 BAR (Ioachim Bărbătescu, Mănăstirea Bistriţa între 11 ianuarie 1801 şi 1802)

Este sigură filiaţia ms. 2513 BAR > ms. 2596 BAR > ms. 2102 BAR. Ce este nesigur este raportul existent între ms. 2513 BAR şi ms. 2516 BAR. Este acesta din

BDD-A1630 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:28 UTC)

urmă la originea ms. 2513 BAR sau, din contră, este o ramură separată care nu a avut continuitate în manuscrisele ulterioare? Răspunsul îl vom găsi printr-o atentă analiză filigranologică a celor două manuscrise, pentru a stabili raportul cronologic existent între ele.

BIBLIOGRAFIE

Andrei, *De Antichristo* =Osvalda Andrei, „Dal *De Antichristo* di Ippolito al *De consummatione mundi* dello Ps. Ippolito: «riscrivere» un testo e «comunicare storia»”, în *Atti del XXXII Incontro di studiosi dell'antichità cristiana*, 8–10 mai 2003: Comunicazione e recezione: protagonisti, tecniche e vie del documento cristiano (IV–VI secolo), *Studia Ephemeridis „Augustinianum”*, Roma, 2004.

Bădiliță, *Metamorfozele* =Cristian Bădiliță, *Metamorfozele Anticristului la Părinții Bisericii*, traducere de Teodora Ioniță, Iași, Polirom, 2006.

Bontwesch şi Achelis, *Hippolytus Werke* =G. Bontwesch şi H. Achelis, *Hippolytus Werke*, Leipzig, 1897.

de Quevedo, *Sueños* =Francisco de Quevedo, *Sueños*, ediție de Joan Estruch Tobella, Madrid, Akal, 1991.

García Romero, *El Anticristo* =Hipólito, *El Anticristo*, introducción, traducción y notas de Francisco Antonio García Romero, Madrid, Editorial Ciudad Nueva, 2012.

Gennari, *Aspetti* =Silvia Gennari, *Aspetti del cristianesimo di età teodosiana. Il* De consummatione mundi *dello Ps. Ippolito*, tesi di laurea, Facoltà di Lettere e Filozofia, Università degli Studi di Siena, a.a. 1997/1998.

Norelli, *Ippolito* =E. Norelli, *Ippolito. L'Anticristo*, Firenze, 1987.

PG =J.-P. Migne (éd.), *Patrologiae cursus completus, Series Graeca*, Paris, 1857–1866.

Ştrempel, *Catalogul* =Gabriel Ştrempel, *Catalogul manuscriselor româneşti*, vol. 1 (B.A.R., 1–1600, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1978), vol. 2 (B.A.R., 1601–3100, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1983), vol. 3 (B.A.R., 3101–4413, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1987), vol. 4 (B.A.R., 4414–5920, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1992).

Ştrempel, *Copişti* =G. Ştrempel, *Copişti de manuscrise romîneşti pînă la 1800*, vol. 1, Bucureşti, Editura Academiei, 1959.

A DISCOURSE BY THE MOST BLESSED HIPPOLYTUS IN OLD ROMANIAN LITERATURE. THE SHORTENED VERSION

(Abstract)

We have attempted in this article a description of the Old Romanian manuscripts containing an apocryphal homily attributed to Hippolytus (by a 4th-century author known as Pseudo-Hippolytus). We discussed only the shortened version, which consists of four manuscripts, belonging to the Library of the Romanian Academy, all compiled in the Bistrița Monastery, Țara Românească, during the 18th century (approximately). We have presented a short history of the Pseudo-Hippolytus' text, followed by a summary of the Romanian shortened version (composed only of fragments pertaining to the original treatise of Hippolytus, *De Antichristo*) and a description of the manuscripts. The article ends

BDD-A1630 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:28 UTC)

with a partial family tree (‘stemma’), which traces back the relation between three of the manuscripts. Further research will clarify the relation between the last manuscript (ms. 2516 BAR) and the oldest of the three (ms. 2513 BAR).

Cuvinte-cheie: Pseudo-Hipolit, Antihrist, apocrif, De consummatione mundi, omilie, versiune prescurtată.
Keywords: Pseudo-Hippolytus, Antichrist, apocryphal, De consummatione mundi, homily, shortened version.

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”
Bucureşti, Calea 13 Septembrie nr. 13
savacristinel@yahoo.com

Adina Chirilă

UN *HAPAX LEGOMENON* ÎN TEXTELE LUI ANTIM IVIREANUL: *CORHOR*

După o lapidară construcţie prin care cititorul este întâmpinat cu o bine-cuvântare, în *Postfaţa* lui Antim Ivireanul la *Evanghelia greco-română* din 1693 există un enunţ a cărui înţelegere deplină este dependentă de lămurirea secvenţei de început: „*Ca şi corhorul între alte verdéţe* (*s.n., A.C.*), precum zice pilda, mă arătu şi eu, o iubiţi cetitori, cătră cei meşteri şi iscusiţi şi înţelepţi şi nevoitori tipografi, cu aciastă de bogoslovie cu patru strune şi cu toată alcătuirea de dulcele glas alăută, a ceii în trei staturi dumnezăiri, capul ceii fără prihană ai noastre credinţă, sfânta, zic şi dumnezăiasca *Evanghelie*”, fragment ce conţine un *hapax legomenon* nedesluşit până acum: *corhor*, s.m.

Dicţionarele consacrate limbii literare vechi nu înregistrează termenul. În DLR i se indică genul masculin şi un sens incert („O legumă?”), pornind de la citatul din textul menţionat (greşit datat „1694” în dicţionar), preluat din I. Bianu, E. Hodoş, *Bibliografia românească veche 1508–1830*, Tom I (1508–1716), Bucureşti, 1903, p. 335[1]. Nicio referinţă în privinţa etimonului[2].

[1] Sursa este indicată greşit în *Dicţionarul limbii române* (citat în continuare DLR), Tomul I, Partea II, *C.*, Bucureşti, 1940, s.v. *corhor*: **VB**. (sic) I 335; cf. DLR, Tomul II, fasc. I, *Bibliografie*, s.v. **BV**.

[2] Un cuvânt *corchoru* este înregistrat în A.T. Laurianu şi J.C. Massimu, *Dictionariulu limbei romane*, I, Bucuresci, 1871, însă explicaţia confuză şi etimonul propus nu ne ajută în elucidarea sensului şi originii lui *corhor* în textul lui Antim Ivireanul: „s.m., *corchorus* (fr. *corchor*, it. *corcoro*); genu de plante d’in famili’a teliacieloru, *polyandria monogynia lui Linneu*; – cuventulu pare co e acellu-asi cu populariulu *corcoru* si co plantele s’au numitu asiá sau d’in caus’a *corcorului* cu care se deschidu capsulele loru adjunse la maturitate sau d’in caus’a violentului motu si *corcoru* ce ar fi producundu in matie purgativele de aceste plante.”; iar s.v. *corcoru*: „s.m., (it. *corcoro* cu acea-asi insemnare); 1. vocea corbiloru, cioriloru si altoru assemini passeri; 2. vocea gaineloru, curceloru si altoru assemini passeri; 3. sonu confusu, murmuru, fremetu; si in speciale: 4. murmurulu matieloru”.

BDD-A1630 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:28 UTC)